

DOI 10.31558/2519-2949.2025.2.12

УДК 327.56(437.6):32.019.5

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6117-0263>**Поведа О. П., Національний університет біоресурсів і природокористування України**

ЦІЛІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОПАГАНДИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОСІЇ В СЛОВАЧЧИНІ

У даній статті визначено цілі та проаналізовано специфіку пропагандистської дезінформаційної діяльності Російської Федерації в Словаччині впродовж останніх десятиліть. З'ясовано, що Кремль поширював свій вплив у Словаччині за допомогою політичного і економічного інструментів. Визначено, що основний наратив російської пропаганди зводився до твердження, що Росія поважає традиційні цінності, а тому є найкращою альтернативою ліберальній ідеології західних держав. Виявлено, що надзвичайно важливим інструментом дезінформаційної політики Російської Федерації в Словаччині стали різноманітні медіаресурси, через які поширювалася інформація лояльними до Кремля журналістами і політичними діячами. Відкритий в Братиславі Російський центр науки і культури входив до складу місцевої дипломатичної місії і активно та цілеспрямовано займався пропагандою зовнішньополітичної стратегії Кремля, його керівники і діячі через проведення різноманітних заходів і конференцій просували наратив про «непереможність» російського патріотичного духу. Невід'ємною складовою пропагандистських лозунгів агентів Кремля стало твердження про те, що президент Путін – сильний політик і лідер своєї нації, який намагається захищати інтереси Росії та збалансувати агресивну політику як цілого військово-політичного блоку НАТО, так і окремих його держав-членів. З'ясовано, що завдяки тривалій цілеспрямованій пропаганді Росії вдалося переконати значну частину словацької громадськості в тому, що Україна, а не Російська Федерація винна в початку збройного конфлікту в Україні. Чинний прем'єр-міністр Словаччини Роберт Фіцо є одним з найбільш відданих союзників Кремля серед лідерів країн-членів Європейського Союзу, який активно виступає за зняття санкцій, запроваджених стосовно Росії і є ініціатором поглиблення контактів з останньою на всіх рівнях.

Ключові слова: Словаччина, Росія, дезінформаційна пропагандистська діяльність, Роберт Фіцо.

Вступ. Словаччина – невелика посткомуністична держава Центральної Європи, яка здобула свою державність в 1993 році, а у 2004 році приєдналася до Євросоюзу і НАТО. З моменту отримання незалежності політичний і економічний розвиток цієї країни був позначений цілою низкою політичних і економічних викликів. В середині 1990-их років при владі перебував недемократичний уряд В. Мечіара, однак подальша зміна уряду й проведення важливих реформ на межі ХХ-ХХІ ст. посприяли вступу Словаччини до ЄС і Північноатлантичного Альянсу разом з іншими державами регіону. Після офіційного приєднання до Європейського Союзу економічне становище Словаччини суттєво покращилося, країна приєдналася до зони євро, отримала доступ до різних структурних фондів. Незважаючи на це, чимало словацьких політиків і пересічних громадян виявляли протест проти надмірного зближення в різних сферах з ЄС, виступали проти послаблення політичної й культурної комунікації з Росією – державою, яку багато словаків традиційно вважали важливим партнером на міжнародній арені. Такі настрої активно використовувалися в своїх цілях російською владою, дипломатією і бізнесом. Агенти РФ цілеспрямовано і послідовно зберігали контакти із словацькою інтелігенцією, ультраправими політичними угрупованнями, фінансували і підтримували діяльність різних медіа-ресурсів. Після революційних подій в Україні в 2013-2014 роках російські пропагандисти посилили свою агітаційну діяльність в Словаччині через підконтрольних їм політиків, журналістів, словацький бізнес. Їхнє основне завдання тепер полягало в тому, щоб дезінформувати словацьке суспільство про реальні події, які відбуваються в Україні і подати їх у вигідному для РФ ракурсі, спекулюючи на питаннях історії, статусі російської мови і захисту прав російськомовних в Україні, переконати місцеву громадськість в тому, що саме Україна, а не Росія винна в початку

збройного конфлікту між двома країнами.

Метою даної статті є визначення цілей і оцінка специфіки пропагандистської діяльності РФ в Словаччині. Часові межі дослідження (2001-2025 роки), де нижня межа огляду обумовлена відкриттям в Братиславі Російського центру науки і культури, з початком діяльності якого суттєво посилилася інформаційно-пропагандистська присутність і активність Кремля в Словаччині, а верхня межа визначена необхідністю аналізу політичної діяльності прем'єр-міністра Роберта Фіцо на сучасному етапі в контексті перспектив формування нових ідеологічних наративів чинного словацького уряду.

Аналізу особливостей російської пропаганди в країнах Європи присвячені дослідження В. Месежнікова, в працях якого насамперед акцентується увага на інтерпретації головних наративів, які агенти Кремля просувають на європейському політичному й медійному просторі. Ґрунтовними є дослідження І. Смоленової, в яких висвітлюються й порівнюються основні методи дезінформаційної кампанії РФ в Чехії і Словаччині. Д. Фішер, коментуючи специфіку медійної пропаганди РФ, виділяє ймовірні і перспективні засоби боротьби проти агітаційної діяльності РФ в країнах Центрально-Східної Європи. Дане ж дослідження зосереджене на виокремленні цілей і особливостей пропагандистської діяльності РФ в Словаччині, яку реалізують прокремлівськи налаштовані організації і політики.

Росія загалом намагається поширити свій вплив в Словаччині за допомогою двох основних інструментів – політичного та економічного. З економічної точки зору, сферою, яка найбільше піддається маніпуляції, є енергетика. Словаччина надзвичайно сильно залежить від російських енергетичних поставок. Ще в 2009 році словацька економіка зазнала суттєвих збитків через тодішню російсько-українську енергетичну кризу. Крім того, останніми десятиліттями досить тісною була російсько-словацька співпраця в сфері оборонної промисловості. Отримавши на початку 2000-их років значний економічний вплив, Російська Федерація здобула ідеальні передумови для посилення свого політичного впливу: з одного боку, відсутність чіткої зовнішньополітичної орієнтації багатьох словаків (згідно з опитуваннями GLOBSEC Trends 2018, більше 50% громадян Словаччини воліли б позиціонувати свою країну як особливу спільноту, що розташована на перехресті між Сходом і Заходом) [4], з іншого боку – зростання популярності євроскептичних/ультраправих партій та високий рівень корупції на державному рівні. Іншим важливим фактором стала зростаюча імміграційна хвиля в регіоні, що стала хорошим підґрунтям для поширення неправдивої інформації та маніпулювання громадською думкою.

Іншою важливою проблемою, яку використовує в своїх цілях Росія, є посилення націоналістичних настроїв в Словаччині. Після приєднання до ЄС і НАТО, ідея «незалежної» і «нейтральної» Словаччини є дуже популярною. Особливо протягом останнього десятиліття зміцнювався рейтинг агресивних та євроскептичних партій, насамперед угруповання «Котлеба – Наша Словаччина» - неонацистського і антизахідного політичного об'єднання. Члени даної партії та лідер Мар'ян Котлеба регулярно носили й використовували нацистську форму та символіку. Крім того, «Наша Словаччина» була ініціатором антизахідної кампанії, закликаючи словацьке суспільство утримуватися від вживання «Кока-коли» і святкування Різдва з Санта-Клаусом [2].

Головний наратив російської пропаганди у Словаччині базується насамперед на ідеологічній основі. Він пропонує альтернативний підхід до трактування історії та сучасних подій глобального значення і зводиться до того, що Росія як консервативна держава з традиційними цінностями є унікальною альтернативою західній ідеології [6].

Ще одне завдання російської пропаганди в Словаччині вродовж останніх десятиліть полягало у відчайдушних намірах запропонувати трактування комуністичного періоду в історії Словаччини з досить особливої точки зору: «Комуністична епоха не була ідеальною, але вона була набагато кращою, ніж сучасний західний капіталістичний порядок» [4].

За даними Празького інституту досліджень безпеки, Російська Федерація тривалий період переслідувала кілька конкретних цілей в Словаччині:

- Дискредитація України: «Майдан» був організований фашистами, яких підтримували іноземні спецслужби»; «Українська революція завершилася крахом, а сама країна занурилася в корупційні скандали»;

- Дискредитація Сполучених Штатів Америки: «Теракт 11 вересня організувало ЦРУ»; «США прагнуть бути єдиним світовим лідером»; «Всі перевороти і революції влаштовують США»; «Мета Вашингтона - розмістити військову базу в кожній країні світу»; «Зовнішньою політикою США

керують масони»;

- Дискредитація Північноатлантичного Альянсу: «НАТО підтримує США у війні проти Росії»; «Північноатлантичний Альянс розмістить військову базу в Словаччині і використовуватиме Східну Європу як «щит» проти Росії»;

- Дискредитація ЄС - «Європейський Союз більше не дієвий»; «В Європі постійно відбуваються страйки і демонстрації»; «Провідні держави хочуть вийти з ЄС»; «Демократія та свобода в Євросоюзі — це лише фікції»; «Вибори — це лише ілюзія, а пересічні громадяни не можуть нічого змінити»;

- Пропаганда теорій змови та нігілізму: «Політики націлені лише на меркантильні інтереси»; «Західні ЗМІ поширюють лише американську точку зору»;

- Позитивна репрезентація російської зовнішньої політики: «Росія змушена реагувати на агресивні дії США і НАТО»; «Росія здійснила вторгнення в Україну, щоб захистити російськомовну меншину»; «Вторгнення Росії в Сирію було антитерористичним актом»; «Росія не є ідеальною державою, але її політика менш агресивна, ніж політика урядів країн Заходу» [4].

Головним інструментом «м'якої сили» РФ в Словаччині довгий період слугував Російський центр науки і культури, заснований в 2001 році Посольством Росії в Братиславі.

Після політичного маніфесту Путіна 2012 року організація стала яскравим прикладом російської версії м'якої сили. Наприклад, спочатку Російський центр науки і культури організовував різноманітні виставки та заходи для просування російської культури, але після початку військової експансії РФ в Криму та на Донбасі в 2014 році ситуація кардинально змінилася. На відміну від своїх європейських аналогів - Центру чеської мови, Гете Інституту і Британської Ради, Російський центр науки і культури входив до складу місцевої дипломатичної місії; замість того, щоб зосереджуватися на культурних аспектах і питаннях популяризації громадянського суспільства, активно і цілеспрямовано займався пропагандою зовнішньополітичної стратегії Кремля.

Крім того, даний центр, використовуючи ідеологічний наратив, зосереджувався на тому, щоб переконати словацьку громадськість (переважно через дискредитацію інших) в правомірності своїх лозунгів. Діячі центру постійно акцентували на «непереможності» російського патріотичного духу [6].

Російський центр науки і культури проводить різноманітні політичні дискусії, конференції, участь в яких беруть російські політологи та соціологи. Основна мета таких зустрічей полягає в критиці західних цінностей та просування Росії «як єдиної альтернативи» сучасному ліберальному світу. Варто наголосити, що російська пропаганда активно діє і в словацькому науково-дослідному секторі. Наприклад, посольство Росії в Братиславі періодично запрошує відомих прокремлівських політологів до Словаччини. Мета їхніх візитів — «висвітлити іншу реальність», у якій всі західні держави демонізують, а Росію - оспівують. Деякі словацькі студенти та дослідники, які відвідують дані заходи або справляють гарне враження, отримують нагороди, різні стипендії й можливість навчатися у провідних російських вищих навчальних закладах.

Перш за все, слід зазначити, що найбільше словацьке агентство публічної інформації (TASR) має контракт з Державним інформаційним центром (ТАСС), який контролюється урядом Росії. Саме тому, дуже часто TASR поширює звіти, взяті зі служби ТАСС без будь-якої перевірки.

Одним із головних інструментів російської пропаганди в Словаччині є медіа-ресурс *Zem a Vek* («Земля і століття»). Останній регулярно поширює репортажі, взяті з RT і Sputnik. Засновник «Земля і століття» Тібор Рост підтримує безпосередні контакти з Посольством Росії в Братиславі і отримує кошти від Міністерства закордонних справ РФ [4].

Hlavné Správy («Головні новини») — медіа-актор, журналісти і редактори якого є палкими прихильниками Росії в Словаччині, публікують різні аналітичні статті та намагаються легітимізувати зовнішню політику РФ.

Іншими важливими інструментами медіа-пропаганди Росії в Словаччині є:

- *Slobodný Vysielateľ* («Вільне мовлення») - інтернет-мовник, який поширює різні теорії змови. *Slobodný Vysielateľ* був заснований TV INTV у 2016 році (ще одним проросійським інформаційним агентством).

- *Parlamentné Listy* («Парламентські листи») - інтернет-інформаційне агентство, яке коментує міжнародні політичні новини через призму російських зовнішньополітичних наративів;

- *SME* («Ми») - інформаційне агентство, яке славиться критикою НАТО, ЄС та США;

- *Topky.sk* - інтернет-журнал, який поширює сенсаційні та дискусійні політичні теми. Його редактори часто критикують як словацький уряд, так і західні держави;

- Pravda («Правда») - проурядове інформаційне агентство. На сайті агентства регулярно публікуються статті з критикою ліберальних демократичних цінностей;
- Literárny Týždenník («Літературні свята»);
- Slovo («Слово»);
- Bojovník («Воїн»);
- Extra Plus («Додатковий плюс») [4].

Крім того, вагомим інструментом проросійської пропаганди є телеканал TV3, який часто критикує НАТО, США та Євросоюз. Він зосереджений на позитивному іміджі Кремля і представляє російську модель як єдину альтернативу «застарілому» ліберальному світу [6].

Згідно з моніторинговим звітом Словацької асоціації зовнішньої політики та Вишеградського фонду, майже усі проросійські інформаційні суб'єкти уникають аналізу політичного життя Словаччини, оскільки вони зосереджують свою увагу на пропаганді позитивного іміджу Росії. Одним із наративів, які вони використовують, є популяризація думки про те, що РФ являється стабільною і орієнтованою на розвиток державою. Іншим наративом виступає твердження про те, що президент Путін – сильний лідер, який безкомпромісно намагається захищати інтереси своєї країни та збалансувати агресивну політику Північноатлантичного Альянсу.

У грудні 2022 року аналітики VoxCheck промоніторили 13 словацьких ЗМІ та виявили 144 випадки дезінформації щодо російської агресії в Україні. Вони виявили 21 наратив, серед яких найбільше наративів, які стверджують, що російське вторгнення є виправданим, оскільки Захід контролює Україну та використовує її у своїх цілях, а РФ не здійснює військових злочинів в Україні [8].

Наприкінці 2022 року центральним наративом дезінформації стала проблема високих цін на енергоносії, з якою зіштовхнулися багато країн Європи, включно зі Словаччиною. Проросійські пропагандисти намагалися переконати словаків, що єдиною причиною такого підвищення цін є санкції ЄС проти Росії. Це використовувалося для виправдання їхньої вимоги негайного скасування західних контрзаходів [8].

Дана риторика є надзвичайно маніпулятивною та замовчує декілька важливих фактів. По-перше, словацькі пропагандисти Кремля замовчують, що санкції проти Росії були введені через незаконне вторгнення, а отже, не санкції, а напад РФ на Україну є однією з головних причин високих цін на енергоносії. По-друге, Євросоюз на той момент не вводив жодних санкцій щодо газу, Росія затримувала дані поставки на власний розсуд.

Подібні наративи також були присутні в інформаційному середовищі Словаччини протягом січня 2023 року. Найчастіше з'являлися такі неправдиві твердження:

- європейські санкції спричиняють високі ціни на енергоносії, тому їх необхідно скасувати;
- Росія не винна в жертвах серед мирного населення в Україні;
- Москва хоче миру, а Київ хоче війни;
- Захід давно планував війну з Росією [8].

Крім того, на початку 2023 року в інформаційному просторі Словаччини набув поширення наратив про нібито сильну присутність фашистських ідей в Україні.

30 вересня 2023 року в Словаччині відбулися позачергові парламентські вибори, перемогу на яких здобула лівоцентристська політсила «Курс – соціальна демократія» (Smer). Згодом її лідера Роберта Фіцо було вчоргове обрано прем'єр-міністром. Фіцо ще напередодні виборів виступав за скасування західних санкцій щодо РФ, відновлення торгівлі та інтенсифікацію співпраці із Москвою в різних сферах. Повернувшись до влади восени 2023 року, він ще більше посилив свою проросійську орієнтацію, рішуче виступає проти виділення фінансової й військової допомоги з боку ЄС Україні.

Загалом як Фіцо, так і деякі інші словацькі політики, намагаючись пояснити своє ставлення до України, використовують історичні екскурси, при цьому посилаючись на відомих лідерів українського націоналізму та їхню діяльність в 30-50-их рр. XX ст. Основа закидів проросійських політиків Словаччини полягає в тому, що чимало українців, згідно тверджень пропагандистів, нібито тісно контактували з нацистами під час Другої світової війни та вбивали цивільних громадян (в тому числі у післявоєнній Чехословаччині), а на теперішньому етапі український уряд нібито наслідує та реабілітує діячів ОУН-УПА. Отже, результатом таких дій української влади, згідно міркувань проросійських політиків, є ненависть українців до росіян. Зважаючи на поширеність такого наративу, не дивно, що соціологічні опитування демонструють про впевненість 51% громадян Словаччини в тому, що саме Україна і Захід винні в початку повномасштабного вторгнення РФ [9].

Наприкінці квітня 2024 року представники головної опозиційної партії Прогресивна Словаччина (PS) заявили, що Любош Блага, віце-спікер парламенту, дав інтерв'ю російському державному телебаченню RT, під час якого він поширював прокремлівську пропаганду. Блага, який вже тривалий час відомий своїми антиєвропейськими та проросійськими поглядами, заявив зокрема наступне: «Війна в Україні є частиною плану щодо наближення НАТО та його американських союзників до російських кордонів» [10]. «Ми бачимо, що Палата представників ухвалила законопроект про 61 мільярд доларів (56,9 мільярдів євро) для України в той самий день, 20 квітня, коли народився Адольф Гітлер», — натякнув він, додавши, що «не думає, що це випадковість» [10].

Крім того, він підсумував наступне: «Русофобія Гітлера була настільки сильною, що він напав на Радянський Союз, тому я не думаю, що це випадковість. Я думаю, що в американських ліберальних колах є зацікавленість у тому, щоб все більше і більше розв'язувати цю війну проти Росії» [10].

Однак, лідер опозиційної Прогресивної Словаччини Міхал Шимечка назвав зміст десятихвилинного інтерв'ю Благі «скандальним» і «абсолютною суперечністю зовнішній політиці та національним інтересам Словаччини». «Він ображає наших союзників безглуздими розмовами про день народження Гітлера» [10], — сказав Шимечка, додавши, що Блага повинен вибачитися.

Тим часом десятки тисяч словаків протягом 2023-2024 років намагалися протестувати проти дій уряду, який відмовляється відправляти військову техніку до Києва, мітингуючи за акцію зі збору зброї для України. «Допоможемо Україні, незважаючи на нашу проросійську владу», — написали організатори на офіційному сайті збору коштів під назвою «Амуніція для України» [10].

Чинний ж прем'єр-міністр країни Фіцо не поділяє поглядів проукраїнськи налаштованих співвітчизників, навпаки періодично демонстративно відвідує Москву, намагаючись своїми візитами задекларувати про важливість Росії як політичного, культурного і торгівельного партнера Словаччини. 9 травня 2025 року він став єдиним серед глав урядів країн-членів Євросоюзу, хто відвідав урочистості, влаштовані в столиці РФ з нагоди святкування Дня перемоги над нацистською Німеччиною.

Висновки. В ході проведення даного дослідження було виявлено наступне. По-перше, спекулюючи на питаннях історії, а також однобічно і заангажовано висвітлюючи політичні події в Україні, починаючи з 2014 року, РФ вдалося домогтися важливої цілі: нав'язати багатьом словакам переконання, що саме Україна, а не Росія винна в початку повномасштабного конфлікту між двома державами. По-друге, особливо негативний вплив на формування ставлення словаків до міжнародних справ справила неадекватна і непрофесійна діяльність численних медіа Словаччини. По-третє, в контексті цілеспрямованої дезінформаційної пропагандистської кампанії, до якої впродовж вже декількох десятиліть було залучено проросійськи орієнтованих політиків Словаччини, через публічні заяви та інтерв'ю останніх Кремль постійно просуває наратив про те, що Росія нібито є протиположною агресивній політиці військово-політичного блоку НАТО, а також захищає традиційні слов'янські цінності.

Бібліографічний список / References:

1. Bayer L. (2024). Slovakia defends Russia ties after Czech Republic suspends talks. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/mar/07/czech-republic-to-suspend-relations-with-slovakia-over-russia-support>.
2. Blog SP. (2012). Nenechajme si ukradnúť naše Vianoce – Iniciatíva. Slovenská pospolitost'. URL: <https://pospolitost.wordpress.com/2012/12/06/nenechajme-si-ukradnutnase-vianoce-iniciativa/>.
3. Bokša M. (2019). Russian information warfare in central and eastern Europe: strategies, impact, countermeasures. *The German Marshall Fund of the United States*. June 2019. №15. URL: <https://www.gmfus.org/sites/default/files/Russia%20disinformation%20CEE%20-%20June%204.pdf>.
4. Julukhidze G. (2018). Russian propaganda in Slovakia - goals, narratives, and actors. Foreign Policy Council. URL: <https://foreignpolicycouncil.com/wp-content/uploads/2018/10/russian-propaganda-in-slovakia-goals-narratives-and-actors1.pdf>.
5. Mackintosh T. (2024). Slovak PM meets Putin in unannounced Moscow visit. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cz0rn85v5kjo>.
6. Mesežnikov G. (2017). „Ake Je to s Ruskou Propagandou v Európe (názor)“. Aktuality.sk. URL: <https://www.aktuality.sk/clanok/525029/ake-je-to-s-ruskoupropagandou-v-europe-nazor/>.
7. Payne J. (2024). EU struggles to counter Russian election disinformation. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/european-election-eu-struggles-counter-russian-disinformation-2024-06-03/>.
8. Russian disinformation in Slovakia in January 2023: policy brief within Kremlin Watchers Movement project. Infosecurity.sk. URL: <https://voxukraine.org/en/russian-disinformation-in-slovakia-in-january-2023-policy-brief-within-kremlin-watchers-movement-project>.

9. Sauvage G. Slovakia swamped by disinformation ahead of parliamentary elections. URL: <https://www.france24.com/en/europe/20230928-disinformation-swamps-slovakia-ahead-of-parliamentary-elections>.
10. Silenská N. (2024). Controversies linked to Russia piling up in Slovakia. EURACTIV. URL: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/controversies-linked-to-russia-piling-up-in-slovakia/>.

Poveda O. The aims and specifics of Russian propaganda in Slovakia

The aims and the main specifics of Russian propaganda disinformation activities in Slovakia over the past decades are examined in the given article. It is found that the Kremlin has been expanding its influence in Slovakia using political and economic instruments. It is determined that the main narrative of Russian propaganda was reduced to the statement that Russia respects traditional values, and therefore is the best alternative to the liberal ideology of Western states. It is revealed that various media resources, through which information was disseminated by journalists and political figures loyal to the Kremlin have become an extremely important instrument of the disinformation policy of the Russian Federation in Slovakia. The Russian Center for Science and Culture opened in Bratislava was part of the local diplomatic mission and was actively and purposefully engaged in the propaganda of the Kremlin's foreign policy strategy, its leaders and figures promoted the narrative of the "invincibility" of the Russian patriotic spirit through various events and conferences. The claim that President Putin is a strong politician and leader of his nation, who is trying to protect the interests of Russia and balance the aggressive policy of NATO has been an integral part of the propaganda slogans of the Kremlin agents. It was found that due to long-term targeted propaganda, Russia managed to convince a significant part of the Slovak public that Ukraine, not the Russian Federation, was to blame for the outbreak of the armed conflict in Ukraine. The current Prime Minister of Slovakia Robert Fico is one of the Kremlin's most loyal allies among the leaders of the European Union member states, who actively advocates for the lifting of sanctions imposed on Russia and is the initiator of deepening contacts with the latter at all levels.

Keywords: Slovakia, Russia, disinformation propaganda, Robert Fico.